

ORANGERIET VID FORSBACKA HERRGÅRD

Antikvarisk medverkan vid renovering av fönster och dörr

Forsbacka 20:9
Valbo socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2017

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst. Dnr: 7973-2016
BM 60

ORANGERIET VID FORSBACKA HERRGÅRD

Antikvarisk medverkan vid renovering av fönster och dörr

Forsbacka 20:9
Valbo socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2017

Rapport 2018:03
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF format från länsmuseets hemsida eller beställa kostnadsfritt i PDF format. Rapporter (tryckt), böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik: butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2018

Omslagsbild: Orangeriet vid Forsbacka herrgård efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2017-12-05.

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Lagskydd	5
Historik och beskrivning.....	5
Skadebild	6
Utförda åtgärder.....	8
Entrédörr och dörrkarm	8
Fönsterbågar och fönsterkarmar	11
Kvarstående arbeten.....	16
Tekniska och administrativa uppgifter.....	17
Käll- och litteraturförteckning	17
Otryckt material.....	17

Figur 1. Orangeriet vid Forsbacka herrgård. Byggnaden direkt norr om orangeriet är herrgårdsbyggnaden. Utdrag ur cX-kartan.

SAMMANFATTNING

Under 2017 har fönster och entréport på orangeriet vid Forsbacka herrgård renoverats. Den antikvariska överkostnaden har finansierats genom bidrag från Länsstyrelsen Gävleborg, beslut 2017-06-14, Dnr 7973-2016. Handlingarna togs fram av Oskar Källberg, Källbergs Byggnadsvård AB, vilken även utförde de praktiska arbetena.

Länsmuseet Gävleborg har deltagit i arbetet som antikvariskt medverkande genom byggnadsantikvarie Ulrika Olsson, som även sammanställt denna rapport. Under projektet har museet besökt orangeriet två gånger: 2017-06-29 och 2017-12-05.

Figur 2. Orangeriet sett från söder vid slutbesiktningen. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2017-12-05.

ANTIKVARISK SLUTBEDÖMNING

Arbetena är utförda med stor hantverksskicklighet. Länsmuseet Gävleborg godkänner arbetena ur kulturmiljösynpunkt.

LAGSKYDD

Orangeriet vid Forsbacka herrgård ligger inom byggnadsminnet Forsbacka Herrgård, BM 60. Herrgårdsanläggningen med omkringliggande park, ingår i Riksintresse för kulturmiljövården, Forsbacka bruk, X 811.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Forsbacka herrgård uppfördes 1777 av ägaren till Forsbacka bruk, Johan Magnus af Nordin. Samtida med huvudbyggnaden är parken, och under slutet av 1700-talet tillkom flera ekonomibyggnader och arbetarbostäder. Vid samma tid skedde en omdaning av parken och strax därefter, 1801, uppfördes orangeriet. Byggnaden ritades troligen av Olof Forsgren. Efter en ombyggnad 1840 användes orangeriet som kapell. Byggnaden har också använts som skola.

Byggnadens interiörer vittnar fortfarande om dess användning som kapell. Väggarna är klädda med panel och ovan entrén finns en läktare. Byggnaden har stått utan egentlig användning under många år.

Byggnaden är belägen söder om herrgårdsbyggnaden, vid gårdsplanens slut, i en södersluttning. Byggnaden är uppförd i natursten och tegel, sockeln är putsad i rosa medan övriga fasader är vitputsade. Mot söder löper ett fönsterband av stora småspröjsade fönsterbågar av trä. Entrén ligger vid den västra gaveln och gavelspetsen pryds av ett runt fönster. Utefter den östra gaveln löper en trappa i natursten ner från gårdsplanen till orangeriets framsida. Den östra gavelspetsen pryds av ett lunettfönster. Byggnadens tak är belagt med svart falsad plåt i skivformat. På den norra sidan löper en trappa ner mot den västra gaveln.

Under 2015 dränerades grunden på orangeriets norra långsida, detta för att komma till bukt med den fuktproblematik som funnits i väggen under många år. Dräneringsarbetena var ett första steg i att ställa iordning orangeriet inför ny användning.

SKADEBILD

Underhållet av fönstren var mycket eftersatt. De har varit särskilt hårt ansatta i och med dess läge på den södra fasaden. Färgen var urlakad, kittet borta och träet uttorkat. Vissa trädelar var uttjänta. Entrédörrens trädelar hade spruckit isär, och sentida försök till lagningar hade gjorts med felaktiga material. Entrédörrens skick bedömdes inför projektstart som så pass dåligt att nytillverkning skulle bli nödvändig, något som sedan dock inte behövdes. Dörrbladen renoverades.

Figur 3. Orangeriet sett från söder innan påbörjade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg 2017-06-29.

Figur 4. Underhållet av orangeriets fönsterpartier var mycket eftersatt. Färgen flagade, kitt saknades och flera trädelar var uttorkade och uttjänta. Här anas de två vädringsrutorna på innerbågarna i fönsterbandets mitt. Dessa finns kvar, medan vädringsrutorna i ytterbågarna har tagits bort. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2017-06-29.

Figur 5. Vissa glas satt mycket dåligt på grund av dåligt trä och avsaknad av kitt. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg 2017-06-29.

Figur 6 och 7. Entréporten på den västra gaveln innan påbörjade arbeten. Nederdelen på karmen var upprötad vilket påverkade dörrens upphängning. Dörrbladens delar hade spruckit isär. Färgen flagade kraftigt. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg 2017-06-29.

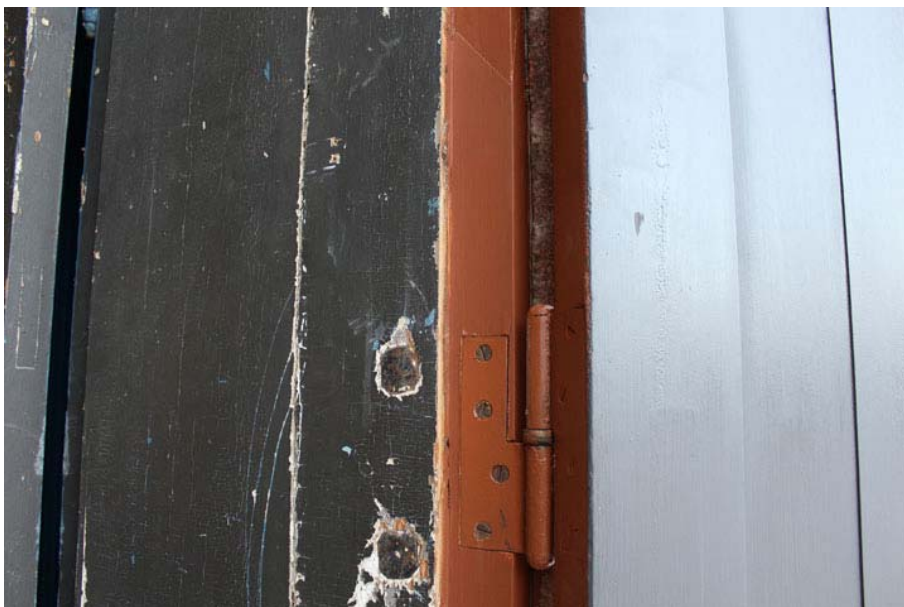
UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Entrédörr och dörrkarm

Dubbeldörren demonterades och fraktades till verkstad för renovering. Delarna togs isär. Sentida dåligt utförda lagningar med såväl trä som tätningssmassa togs bort. Nya lagningar har gjorts i speglar och ram. I mindre springor sågades passande kilar ut som limmades in i konstruktionen. Ramen har lagts på en smula, då dörrbladen var för små i förhållande till karmen. Troligtvis har delar av bladen sågats eller hyvlats bort längre tillbaka då dörren har kärvat.

Karmarna har lagats i med nytt virke längst ner mot marken. Vid översta högra gångjärnet har delar limmats ihop. Skruvar till gångjärnen har bytts ut.

Både karmar och dörrblad skrapades rena från löst sittande färg och målades med linoljefärg från Ottossons Färgmakeri AB. Delarna ströks tre gånger, enligt leverantörs anvisningar. Konservator Per Mattsson tog fram kulören till delarna: Utvändigt: NCS 5030-Y50R brun. Invändigt: NCS 8000 N.

Figur 8. Ilagning med nytt virke i dörrkarmen. Foto: Lennart Bryngelsson, Bostadsrättsföreningen Forsbacka Herrgård, 2017-12-18.

Figur 9. Orangeriet sett från nordväst. Entréporten och dörrkarmen är renoverade. Foto: Foto: Lennart Bryngelsson, Bostadsrättsföreningen Forsbacka Herrgård, 2017-12-18.

Figur 10. Den renoverade entréporten. Foto: Lennart Bryngelsson, Bostadsrättsföreningen Forsbacka Herrgård, 2018-01-11.

Fönsterbågar och fönsterkarmar

Ytterbågar

Ytterbågarna demonterades och fraktades till verkstad för renovering. Samtliga glas demonterades. Trasiga rutor har kompletterats med nya munblåsta glas, likt omkringliggande. På nio av ytterbågarna har bågstycket bytts till nytt virke. Vissa delar av spröjsen har bytts, andra har limmats ihop. Spröjsen var ojämn mot glas, vissa ojämnheter har fyllts ut med linoljekitt. Linoljekitt från Dana har använts. Ytterbågarna har skrapats och halvoljats med 30/70, rå linolja och balsamterpentin. Ytterbågarnas utsida samt karmar, har målats i tre strykningar med linoljefärg från Ottossons Färgmakeri AB i kulör NCS 5030-Y50R, brun.

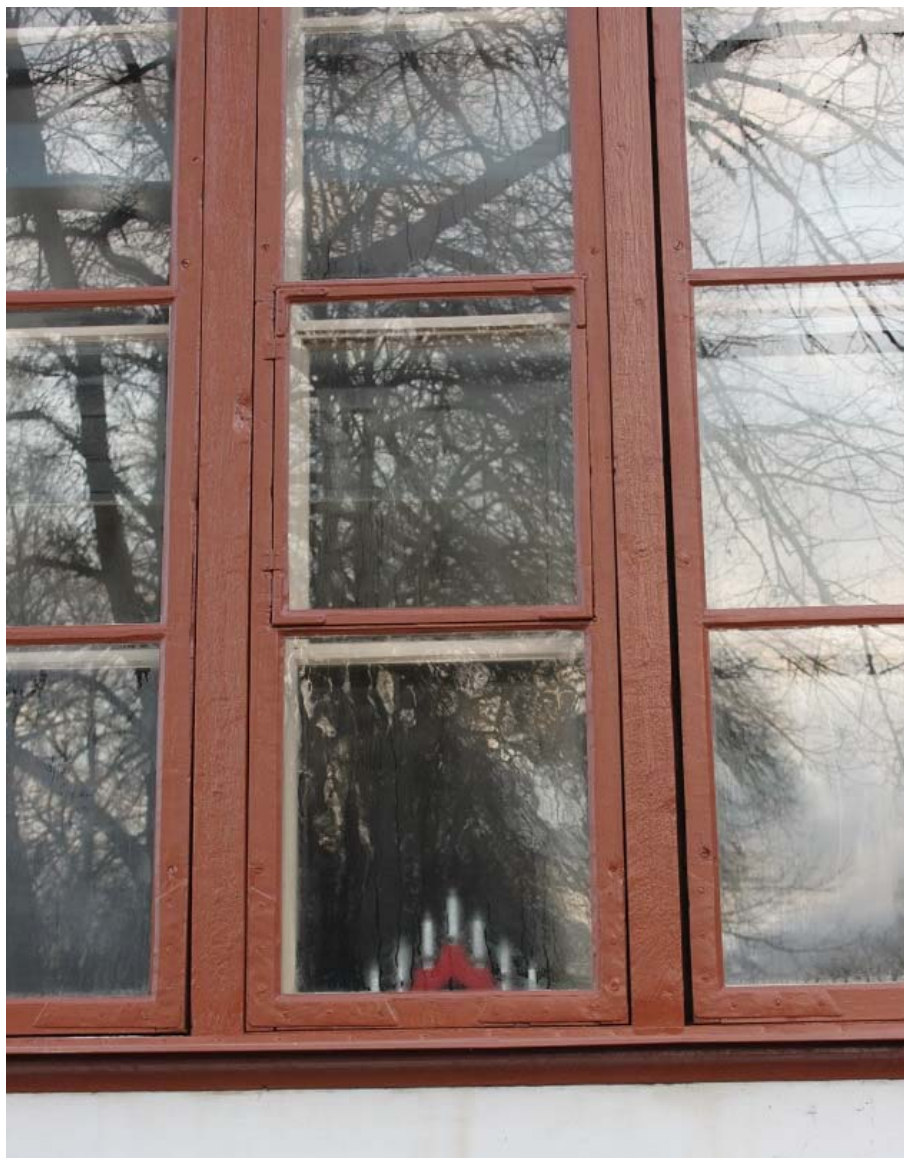
Även den profilerade listen som löper under fönsterpartiet, under plåtblecket, har målats i samma kulör som bågarna. Plåtlisten under fönstren var uttjänt, förutom under de tre bågarna mot väster. En ny list ska tillverkas med den gamla som förlaga. Listen var dock inte på plats vid slutbesiktningen. En fabrikslackerad plåt kommer att användas. På plats kommer den att målas in i samma kulör som fönsterbågarna och karmarna, det vill säga NCS 5030-Y50R.

Figur 11. Blå markering visar vilka bågstycken som är bytta. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg 2017-12-05.

Figur 12. Det mittersta samt det östra fönsterbandet efter avslutade arbeten. På dessa partier saknades ännu plåtlisten vid slutbesiktningen. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg 2017-12-05.

Figur 13. Den enda vädringsrutan som finns kvar i ytterbågarna sitter i den mittersta bågen i partiet mot väster. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg 2017-12-05.

Insidan, samt mellanrummet mellan bågarna, har målats i tre strykningar med linoljefärg från Ottossons Färgmakeri i kulör NCS 2010-Y30R, grågul. Samtliga bågar är skruvade i karmarna. Många skruvar fattades. Källberg letade efter nya skruvar i samma stil, dock utan resultat. Han använde modern skruv med torks bits, men tanken är att dessa moderna skruvar på sikt ska bytas ut, förhoppningsvis då det regelbundna underhållet ska göras om i form av oljning.

Figur 14. Insidan av ytterbågarna, karmen och innerbågarna har målats i en varmt grågul kulör, likt den som fanns innan påbörjade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2017-12-05.

Innerbågar

Innerbågarna demonterades och fraktades till verkstad för renovering. Samtliga glas har demonterats. Innerbågarna har skrapats och halvoljats med 30/70, rå linolja och balsamterpentin. På innerbågarna har mindre blesyrer lämnats utan åtgärd. Det primära har varit att bågarna har en fullgod funktion. Ojämnheter och håligheter på bågarna, och i kittfalserna, har fyllts ut med kitt. Innerbågarnas insida, utsida, samt partiet ovan fönsterbågarna upp till taklisten, har målats i tre strykningar med linoljefärg från Ottossons Färgmakeri AB, NCS 2010-Y30R, grågul.

Figur 15. Innerbågarna är renoverade och målade i samma kulör som innan påbörjade arbeten, en varm grå kulör. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg 2017-12-05.

Figur 16. Innerbågarna efter avslutade arbeten. Mindre blesyrer har lämnats utan åtgärd. Bågarnas funktion har varit det primära, och den är bibehållen. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg 2017-12-05.

Övrigt

Endast en vädringsruta finns kvar i orangeriets fönsterparti. Den sitter i mittenbågen i partiet längst mot väster. Ursprungligen har det funnits två till vädringsrutor i fönsterpartiet i mitten. När dessa har försvunnit är okänt. Placeringen av dem syns i bågarna i och med att glasen på de platserna upplevs som lite större än övriga. Spröjsen är dessutom tunnare i och med att den lilla vädringsbågen saknas.

KVARSTÅENDE ARBETEN

Vid slutbesiktningen, 2017-12-05 var entréporten ännu inte monterad. Den monterades veckan därpå. Av den anledningen fick bostadsrättsföreningen själva fota porten på plats. Vid slutbesiktningen kvarstod även montering av plåtblecket under fönsterpartiet i mitten samt under det östra fönsterpartiet. Arbetet kommer att utföras under februari månad 2018.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 7973-2016

Beslutsdatum: 2017-06-14

Länsmuseet Gävleborgs dnr: 569/310

Fastighet: Forsbacka 20:9

Socken: Valbo socken

Kommun: Gävle kommun

Lagskydd: Byggnadsminne, BM 60, Riksintresse för kulturmiljövården,

Forsbacka bruk, X 811

Uppdragsgivare: Bostadsrättsföreningen Forsbacka Herrgård

Projekttid: juni-december 2017

Materialleverantörer: Ottossons Färgmakeri AB
Dana linoljekitt

Besiktningsdatum: 2017-06-29
2017-12-05

Dokumentationshandlingar förvaras i läns museets arkiv.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckt material

Göllas, Mimmi (1997). *Forsbacka Herrgård, Antikvarisk medverkan vid restaurering av herrgårdsbyggnad, flyglar, orangeri och stall i samband med ombyggnad till bostadsrätter*, Forsbacka 20:9, Valbo socken, Gävle kommun, Gästrikland 1992. Rapport 1997:09

Olsson, Ulrika (2015). *Orangeriet vid Forsbacka Herrgård, Antikvarisk medverkan vid fuktsäkring*, Forsbacka Herrgård, Forsbacka 20:9, Valbo socken, Gävle kommun, Gästrikland.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE. TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE